

Висновки. Теоретично й практично обґрунтована соціально-педагогічна модель розвитку ПЗЯ особистості студента при вивченні у ВТНЗ інтегрованих психолого-педагогічних і управлінських дисциплін із застосуванням ІПІ являє собою повну синхронізацію цілей, завдань, напрямів, методів, умов створення педагогічно розвивального середовища, діагностики й структурування в єдиному комплексі-моделі. Процес розвитку ПЗЯ студентів відбувається ефективніше при моделюванні самого процесу розвитку із застосуванням ІПІ.

Рівень становлення ПЗЯ є не тільки оцінною характеристикою, але й виявленням творчого ставлення до своєї професії. Визначальним компонентом розвитку особистості, поряд з ціннісними ставленнями, самосвідомістю, соціальною активністю, виступає така її базова характеристика, як готовність до професійної діяльності, про перспективи розвитку якої, у свою чергу, дає уявлення загального моделювання розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього інженера. Подальші дослідження необхідно спрямувати на детальніше вивчення проблеми формування конкурентоспроможного фахівця в технічному університеті та питання управління якістю фахової підготовки майбутніх інженерів.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Ігнатюк О.А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика : монографія / О.А. Ігнатюк. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2009. – 432 с.
3. Коваленко О.Е. Методичні основи технології навчання: теоретико-методичний та практичний аспект викладання дисциплін електроенергетичного циклу : монографія / О.Е. Коваленко. – Х. : Основа, 1996. – 184 с.
4. Краевский В.В. Методология педагогического исследования : учеб. пособ. / В.В. Краевский. – Самара : СИУ, 1994. – 294 с.
5. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М., 1981. – 180 с.
6. Лернер Л.В. Минута на размышление / Л.В. Лернер. – М. : Искусство, 1992. – 160 с.
7. Ляудис В.Я. К проблеме формирования учебной деятельности студентов / В.Я. Ляудис // Психолого-педагогические проблемы высшей школы : сб. науч. тр. – М. : Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы, 1980. – С. 18–31.
8. Нагірний Ю.П. Фахова підготовка інженерів: діяльнісний підхід : монографія / Ю.П. Нагірний. – Л. : Електрон, 1999. – 180 с.
9. Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П.И. Пидкасистый, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.
10. Романовський О.Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності : монографія / О.Г. Романовський. – Х. : Основа, 2001. – 324 с.

КАНІВЕЦЬ М.В.

ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ В СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сьогодні в психології та педагогіці все більше уваги приділяється поняттю впевненості в собі. Визнається, що навички впевненої поведінки та спілкування впливають на ефективність навчання, а також є настільки ж значущими, як і про-

фесійна підготовка особистості в цілому. Але, тим не менш, до цих пір залишаються недостатньо розкритими особливості змісту, структури, умов формування цієї якості особистості.

Проблема впевненості в собі привертала увагу науковців з кінця ХІХ ст. Її вивченням займались А. Адлер, Р. Альберті, Е. Берн, Дж. Вольпе, У. Джеймс, Ф. Зимбардо, А. Лазарус, А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс, А. Сальтер, Р. та Р. Ульріхи, Е. Шостром та ін. Серед російськомовних авторів – Б.Г. Ананьєв, Ф.Є. Василюк, В.І. Гарбузов, І.В. Дубровіна, С.В. Ковальов, А.М. Прихожан, А. Прудченков, Т.А. Репіна, В.Г. Ромек, Є.А. Серебрякова, Т.О. Смолева, А.В. Толстих та ін.

Поняття “впевненість” присутнє в більшості мов світу, але загальноприйнятого визначення “впевненості у собі” не існує. Це поняття з’явилося у літературі порівняно нещодавно у зв’язку із завданнями психологічної корекції та психотерапії. Експериментальному вивченню впевненості в собі передувала практика тренінгу впевненості, що поставило вчених перед необхідністю теоретичного вивчення цієї проблеми.

Багато авторів, узагальнюючи результати досліджень, виділяють і описують характеристики здорової, впевненої в собі особистості [3].

У свою чергу, А. Лазарус виділяє такі особливості поведінки, яку вважає основою впевненості в собі й соціальної компетентності [3]:

1. Здатність відкрито говорити про свої бажання й вимоги.
2. Здатність сказати “Ні”.
3. Здатність відкрито говорити про свої почуття.
4. Уміння встановлювати, підтримувати й закінчувати розмову.

Найбільш вивченою в психотерапії є проблема, яка пов’язана з невпевненістю в собі особистості. В середині ХХ ст. деякі психологи виявили її зв’язок з виникненням неврозів і деяких соматичних захворювань. Так, на думку Дж. Вольпе проблема невпевнених полягає в тому, що в них соціальний страх стає домінуючим почуттям, що блокує їх соціальну активність. Пізніше психологи з Німеччини Ріта і Рюдигер Ульріхи в складному експерименті з використанням факторного аналізу виявили, що відчуття провини й сорому також відіграють істотну роль у виникненні невпевненості – разом з дефіцитом навичок соціальної поведінки.

Практика психотерапії у вивченні невпевненості створила основу для ряду теоретичних узагальнень і концепцій упевненості в собі. У результаті до початку 70-х рр. сформувалося уявлення про впевненість як про комплексну характеристику людини. Одним з найчастіше використовуваних є визначення Рюдигера і Ріти Ульріх, яке включає основні поведінкові, емоційні й когнітивні характеристики впевненої в собі людини. Вони розуміють під цим поняттям здатність індивідуума пред’являти свої вимоги і запити в процесі взаємодії із соціальним оточенням і домагатися їх здійснення. Інші автори роблять спроби розширити й конкретизувати це визначення. Як правило, ці спроби супроводжуються більш-менш детальним описом рис невпевненої поведінки.

Так, на думку В. Вендландта і Х.В. Хеферта, невпевненість у собі виявляється на різних етапах процесу регуляції поведінки – при постановці мети поведінки, при плануванні і виконанні дій, а також при оцінюванні результатів дій. Вона може виникнути, якщо порушується звичний або запланований хід діяльності. Окрім цього, невпевненість у собі виникає як наслідок негативних оцінок самого себе, коли власні досягнення недооцінюються. У результаті індивід звикає негативно оцінювати себе, свої досягнення, здібності й цілі [3].

Таким чином, впевненість у собі була предметом досить уважного вивчення психологів. Проте ця проблема є досить актуальною і для педагогів. Впевненість у собі – це властивість, яка не дається людині від народження. Великий вплив на її формування справляють життєві враження, особливо дитячі. Певну роль відіграє виховання, особливо, якщо воно не пригнічує природне прагнення людини до розвитку, орієнтує її на честолюбство й досягнення успіху. Люди, впевнені в собі, найчастіше правильно оцінюють те, що їх оточує. Вони більш незалежні від зовнішніх обставин, а також від думок та очікувань інших людей. Упевненість людини в собі допомагає подолати перешкоди, які зустрічатимуться на шляху до успіху, а невпевненість у собі – навпаки, є однією з причин її неуспішності.

Невпевненість у собі як чинник, який деформує становлення особистості, вимагає невідкладного пошуку оперативних рішень, які дозволяють забезпечити оптимальну ефективність функціонування системи вітчизняної освіти. Вирішення цієї проблеми потрібно пов'язувати з виявленням позитивних чинників, здатних не тільки нейтралізувати негативний вплив неуспішності навчання, але й стати основою ефективного навчально-виховного процесу.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз сучасного змісту поняття “впевненість у собі”, вивчити взаємозв'язки між впевненістю в собі й самооцінкою особи, дати загальні характеристики впевненої поведінки студентів і рекомендувати заходи, спрямовані на підвищення їх рівня впевненості в собі.

Незважаючи на різноманітність наукових підходів до вивчення цієї проблеми, їх об'єднує узагальнений висновок, суть якого полягає в тому, що неуспішність, як і успішність, є значною мірою результатом низької або високої самооцінки людини. Самооцінка – це ставлення людини до себе, яка складається поступово й набуває звичного характеру. Вона розглядається психологами як оцінка особистістю самої себе, якостей і місця серед інших людей, від неї залежать відносини людини з оточенням, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Це особіста думка про власну цінність, яка виражається в установках, властивих індивідові. Вона відображає рівень розвитку відчуття самоповаги індивіда, відчуття власної цінності й позитивного ставлення до всього того, що входить до сфери його Я.

Одна з фундаментальних особливостей людини полягає в тому, що все, що відбувається з нею, піддається безперервній психологічно напруженій самооцінці вчинків, схвалюваних рішень, визначення своєї особистісної значущості. Засвоюючи у процесі навчання й виховання певні норми та цінності, суб'єкт навчання починає під впливом оцінних думок викладачів та інших людей ставити-

ся певним чином як до реальних результатів своєї діяльності, так і до самого себе як особистості. У своїй практичній діяльності людина прагне до досягнення таких результатів, які узгоджуються з її самооцінкою, пов'язаною з упевненістю в собі. У навчально-виховному процесі формується установка на оцінку своїх можливостей, яка впливає на її успішність або неуспішність.

Відповідно до позиції сучасних наукових уявлень існує низка різних, нерідко навіть взаємовиключних пояснень того, як неуспішність у навчанні впливає на формування самооцінки учня. Однак немає жодної теорії та наукової концепції, яка б відкидала об'єктивну наявність цього зв'язку. Таким чином, кореляційний взаємозв'язок фактів життєвої неуспішності з чинником негативної самооцінки є встановленим науковим фактом. Проте залишаються недостатньо дослідженими й розв'язаними питання, пов'язані з процесом формування негативної самооцінки, її процесуальних характеристик.

На базі НТУ "ХП" нами було проведено дослідження, присвячене впевненості в собі, її взаємозв'язку із самооцінкою у студентів вищих технічних навчальних закладів. У ньому взяли участь студенти технічних спеціальностей другого та третього років навчання, загальна кількість – 120 осіб. Дослідження рівня впевненості в собі проводилося за допомогою тесту В.Г. Ромека "Психологія впевненості у собі". Цей тест дозволяє оцінити впевненість у собі з трьох сторін – в її когнітивних, емоційних і поведінкових проявах.

При проведенні кореляційного аналізу шкал "Самооцінка" та "Впевненість у собі" за допомогою методу Спірмена був отриманий коефіцієнт кореляції, який дорівнює 0,263. Цей результат підтверджує, що між досліджуваними шкалами існує пряма залежність при рівні значущості $p < 0,05$. Слід зауважити, що ця залежність помітно виявляється у студентів з адекватною високою й середньою самооцінкою, тоді як у студентів з неадекватно завищеною самооцінкою така залежність виражена слабо. Серед них студенти з високим рівнем впевненості в собі становлять лише 29%. Докладніше ці результати наведені в таблиці.

Таблиця

Результати дослідження

Рівень самооцінки	Кількість студентів		Впевненість у собі					
			Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Загальна кількість	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
Неадекватно завищений	48	40	14	29	31	65	3	6
Адекватно високий	16	13	10	63	6	37	0	0
Адекватно середній	45	38	6	14	35	78	4	8
низький	11	9	1	9	7	64	3	27
Загальна кількість	120		31	26	79	66	10	8

Аналізуючи отримані результати за тестом “Самооцінка”, слід зазначити, що 40% випробовуваних мають неадекватно завищений рівень самооцінки, отже, їм властиво хибне уявлення про себе, ідеалізований образ своєї особистості та можливостей, своєї цінності для оточення. Адекватний рівень є властивим для 51% студентів. Унаслідок цього виникає необхідність проведення додаткових досліджень за визначенням рівня рефлексивності студентів і навчанням їх ефективному самопізнанню. У свою чергу, низький рівень самооцінки виявлений у 9%. Зазвичай це призводить до невпевненості в собі, неможливості реалізувати свої здібності. Такі студенти не ставлять перед собою цілей, яких важко досягти, обмежуються вирішенням буденних завдань, занадто критичні до себе.

Результати дослідження показують, що студентів з низьким рівнем впевненості у собі досить мало (8%). Можна припустити, що цим студентам ще не до кінця вдалося здолати свої соціальні страхи, часто доводиться боротися зі своєю сором'язливістю і скутістю. Високий рівень впевненості у собі є властивим для 26% студентів. Отже, їм більшою мірою властиво відкрито говорити про свої бажання і вимоги, про свої почуття. Для них не складає труднощів встановлювати і підтримувати нові контакти. Середній рівень впевненості в собі характерний для 66% випробовуваних, це свідчить про необхідність підвищення впевненості у студентів за допомогою спеціальних програм.

Отримані показники студентів другого і третього курсу не мають істотної різниці, що говорить про те, що цим питанням не приділялося належної уваги. Тому формування впевненості студентів у собі, яка тісно пов'язана з адекватною самооцінкою, є важливим педагогічним завданням викладача під час навчання у ВНЗ. Таким чином, стає необхідністю створення педагогічних умов для формування в студентів адекватної самооцінки й високого рівня впевненості в собі.

Адекватна самооцінка – перший крок на шляху до впевненості в собі. Впевненість у собі супроводжує відчуття здатності перетворити навколишній світ. Одночасно це означає свідоме планування свого життя на певний період. Впевнені в собі люди найчастіше правильно оцінюють навколишню ситуацію. Вони більш незалежні від зовнішніх обставин, а також від думок і очікувань інших людей. Впевненість у собі допоможе нам перебороти перешкоди, які будуть зустрічатися на шляху до успіху.

Адекватна самооцінка – це збіг очікувань щодо своїх і реальних можливостей. Формування адекватної самооцінки неможливе без дії й аналізу результатів цих дій. Людина, яка володіє адекватною самооцінкою відчуває себе гідною і, як наслідок, вірить у свою успішність. Вона ставить багато цілей і обирає адекватні засоби для їх досягнення. Відповідальність її не лякає, а віра в успіх дозволяє не звертати уваги на тимчасові невдачі й помилки.

Позитивна оцінка надає індивідові додаткову внутрішню активність, сприяє формуванню віри в себе, свої сили, стимулює й зміцнює прагнення до подальшого досягнення поставлених цілей. Негативна оцінка самого себе має діаметрально протилежний вплив, не стимулюючи активність особистості, а навпаки, різко знижуючи її мотивацію й цільову спрямованість, що може призвести до виникнення хроні-

чно негативного сприйняття своїх відносин з дійсністю. Це призводить до деформації особистості людини, істотно звужуючи вибір можливостей для самореалізації.

Із цього випливає, що впевненість у собі є властивістю особи, ядром якої виступає позитивна оцінка індивідом власних навичок і здібностей як достатніх для досягнення значущих для нього цілей і задоволення його потреб. Основою для формування такої оцінки служать результати діяльності, позитивний досвід вирішення поставлених завдань і успішне досягнення власних цілей.

Для формування впевненості в собі важливим є не стільки об'єктивний життєвий успіх, скільки суб'єктивна позитивна оцінка результатів власних дій і позитивна думка значущих людей. Позитивна самооцінка наявності, "якості" і ефективності власних навичок і здібностей визначає соціальну сміливість у постановці нових цілей і визначенні завдань, а також ініціативу, з якою людина береться за їх виконання. Проте позитивні оцінки власної поведінки припускають наявність успішних результатів діяльності.

Підвищення рівня впевненості в собі у студентів в процесі професійної підготовки досягається в результаті: накопичення професійних знань, умінь і навичок, розширення кругозору, пізнання самого себе, сформованих установок, системи цінностей, самооцінок, самоідентифікації і активної самореалізації [4].

Формування необхідного рівня впевненості в собі у студентів тим успішніше, чим адекватніше та цілеспрямованіше підпорядкована цьому процесу вся система освітнього процесу ВНЗ. Особливе значення мають дисципліни, які сприяють самопізнанню та формуванню внутрішнього світу студента.

Становить інтерес модель "Система психологічного супроводу підлітка по формуванню впевненості у собі", яку можна використати й для роботи зі студентами [1].

Розроблена авторами модель системи психологічного супроводу особи складається з ряду взаємозв'язаних ланок: мети, завдань супроводу, напрямів, блоків роботи та критеріїв ефективності.

Розробка цієї моделі належить вітчизняному психологові А.А. Папурі і його співавторам. При розробці такої моделі автори ґрунтувалися на концептуальних поглядах А.М. Прихожан, В.Г. Ромека, Є.А. Серебрякової і О.В. Соловйової щодо розуміння впевненості в собі як інтегральної характеристики особи, складовими якої є особовий, когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти.

Особовий компонент представлений високим рівнем самооцінки та самоповаги людини. Високий рівень самооцінки в структурі впевненості детермінує особовий комфорт, висловлює міру самоприйняття і служить джерелом задоволеності людини собою. Самоповага – показник, який визначає те, якою мірою людина вважає себе здатною, значущою, такою, яка досягає успіху і є гідною. Крім того, цей компонент включає особову позицію людини, яка усвідомлює свої переваги й недоліки, свої сильні та слабкі сторони.

Когнітивний компонент відбиває силу переконаності людини у власній ефективності. Цей компонент є переконанням людини в тому, що вона здатна успішно здійснити поведінку, необхідну для досягнення очікуваних результатів

в якій-небудь діяльності. Водночас цей компонент припускає знання того, що таке впевненість, чим вона може бути корисна в житті, а також розуміння переваг упевненої поведінки.

Емоційний компонент характеризує сміливість людини в соціальних контактах. Цей компонент, будучи протилежним соціальним страхам, відбиває позитивний емоційний фон особи й включає уміння управляти своїми реакціями, виявляти спокій, стабільність та врівноваженість.

Поведінковий компонент, інтегруючи вищеперелічені складові, забезпечує зовнішню реалізацію поведінкового репертуару упевненості в собі. Прикладом такої реалізації може бути ініціатива людини, що виявляється в міжособистісній взаємодії. Цей компонент передбачає також використання особистістю конкретних правил, які складаються з окремих навичок демонстрації впевненості. Сюди ж належить застосування окремої техніки, яка дозволяє позиціонувати себе як впевнену людину.

Висновки. Таким чином, системотвірною ланкою моделі є самосвідомість особистості, одним з компонентів якої є впевненість у собі. Для формування самосвідомості потрібне вивчення взаємозв'язку усіх її складових, а саме:

- дослідження самооцінки, впевненості в собі і їх взаємозв'язку між собою;
- вивчення рівня рефлексивності студентів, усвідомлення своєї “Я-концепції”;
- аналіз здатності студентів до саморозвитку й самовдосконалення.

З усього різноманіття прийомів і способів формування високого рівня упевненості в собі можна виділити створення ситуацій успіху в процесі навчання. Ситуація успіху – це цілеспрямований, спеціально організований комплекс умінь, який дозволяє досягти значних результатів у діяльності суб'єкта навчання, які супроводжуються позитивними емоційними, психологічними переживаннями. Проживаючи ситуацію успіху, студент набуває відчуття власної гідності, компетентності, впевненості в собі. На цій основі формуються нові, більш сильні мотиви діяльності.

Для репетиції впевненої поведінки застосовується участь у спеціальних тренінгах, які включають формування навичок самореалізації й подолання міжособистісних конфліктів; підвищення соціальної компетентності [2]. Також слід виділити рольові ігри, що моделюють ситуації, які свого часу створили або можуть створити певні труднощі для учасників. Моделювання, інструктаж і підкріплення є ключовими компонентами методики репетиції поведінки. Репетиція поведінки може бути зведена до виконання таких завдань: визначення того, якого роду поведінка має потребу в репетиції, інструктаж учасника й навчання його розігруванню сцени, повторення сцени з метою поліпшити дії її учасників, моделювання бажаної поведінки, багаторазова репетиція поведінки упродовж усього заняття в групі, отримання зворотного зв'язку.

Література

1. Папура А.А. Формирование уверенности в себе у подростков / А.А. Папура // Вестник ТГПУ. – 2010. – Вып. 5 (95). – С. 110–114.
2. Прихожан А.М. Психология неудачника: тренинг уверенности в себе / А.М. Прихожан. – СПб. : Питер, 2009. – 240 с.
3. Ромек В.Г. Понятие уверенности в себе в современной социальной психологии / В.Г. Ромек // Психологический вестник. – 1996. – Вып. 1. – Ч. 2. – С. 132–138.
4. Серебрякова Е.А. Уверенность в себе и условия ее формирования у студенческой молодежи / Е.А. Серебрякова. – М. : Академия, 2000. – С. 222.

КОРОБЧУК Л.І.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ З ПОЗИЦІЙ КОМПЕТЕНТІСТНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Модернізація системи освіти з метою входження до світового освітнього простору передбачає реалізацію принципів гуманізації, демократизації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості студента та формування його компетентності. Останнім часом у педагогічній практиці впроваджується компетентністний підхід до розробки освітніх стандартів, навчальних програм. Він розглядається українськими науковцями як цілепокладання у формуванні ключових компетентностей. Єдиних підходів до визначення поняття “компетентність” нами не виявлено. На думку експертів Ради Європи, компетентність передбачає спроможність особистості сприймати індивідуальні та соціальні потреби й відповідати на них і є комплексом знань, навичок, ставлень та цінностей. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів освіти, компетентність розглядається як спроможність кваліфіковано здійснювати певні дії, виконувати завдання.

Аналіз педагогічної літератури показує, що для сучасної педагогічної практики характерним є введення поняття “освітні компетенції” (І.Г. Єрмаков, В.В. Краєвський, С.М. Мартиненко, О.О. Овчарук, І.Д. Равен, Л.Л. Хорунжа, А.В. Хуторський), які дозволяють вирішувати одну з ключових проблем, коли студенти машинобудівного профілю можуть добре володіти набором теоретичних знань, проте мають певні труднощі в практичній діяльності.

А.В. Хуторський визначає освітню компетенцію як сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, які необхідні для здійснення особистісно й соціально значущої продуктивної діяльності [5, с. 63]. На думку С.М. Мартиненко і Л.Л. Хорунжої, компетенція як педагогічна категорія базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчання [2, с. 66].

За визначенням Дж. Равена, компетентність – це специфічна здатність особистості, необхідна для ефективної діяльності в конкретній предметній галузі, яка містить вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [4]. Українські до-